DOI: 10.14746/sh.2015.19.2.013

Sensus Historiae
ISSN 2082–0860
Vol. XIX (2015/2)
s. 183-209

Krzysztof Maciej Kowalski
Uniwersytet Gdański

Ukraińskie nowoczesne badania historyczne nad artefaktami dawnej kultury materialnej

„Ейдос, Альманах теорії та історії історичної науки" („Eidos, Almanach teorii i historii nauki historycznej"), випуск 6: „Поворот до матеріального'' як виклик української історичної науки, pod red. Iriny Kolesnik, Київ (Kijów) 2011/2012, 578 ss.

Tom szósty czasopisma „Eidos" otwiera słowo redakcyjne *„Поворот до матеріального'' як виклик української історичної науки*, napisane przez redaktor odpowiedzialną, profesor Irinę Kolesnik. W tym obszernym wprowadzeniu do problematyki publikacji poświęconej „zwrotowi ku »materialności«", jako wyzwaniu dla ukraińskiej nauki historycznej, przedstawia ona główne aspekty znaczenia badań nad dziejami kultury materialnej i identyfikacji świata rzeczy w życiu dawnych społeczeństw. Profesor Irina Kolesnik w swoich studiach, poświęconych ukraińskiej historiografii współczesnej rozumianej jako historia konceptualna, przedstawianej w wielu swoich publikacjach, wyróżnia nowe i aktualnie ulegające przekształceniom stare koncepcje historiograficzne, a wśród nich m.in.: „interdyscyplinarność", „kartografia mentalna", „metoda synergetyczna", „tekstualna i materialna hermeneutyka", „sfera pamięci", a także „zwrot ku »materialności«". Ta ostatnia koncepcja bardzo silnie związana jest z żywą w końcu XX w. w historiografii ukraińskiej tendencją powoływania w badaniach historycznych artefaktów, identyfikowanych jako materialne źródła historyczne — istotne świadectwa kultury dawnych społeczeństw. Irina Kolesnik zwraca uwagę czytelnika na znaczenie wydania tomu szóstego historycznego almanachu, zawierającego trzydzieści artykułów, prezentujących rozmaite postawy, cele, założenia badawcze autorów, relacje z realizacji przeprowadzonych przez nich badań oraz nowe ustalenia faktograficzne, w zakresie interpretacji i reinterpretacji poznawczej. Tom szósty czasopisma „Eidos" miał pierwotnie łączyć w sobie materiały konferencyjne, zorganizowanego przez Instytut Historii Ukrainy seminarium metodologicznego „Zwrot ku materialności: nowe horyzonty nauki historycznej", w dniu 21 października 2011 r. Jednak to dawne zamierzenie uległo przemianie, w wyniku znacznego rozszerzenia zakresu problematyki tego seminarium o trzy nowe panele tematyczne. Kolesnik przedstawiła współautorów tomu, tych współpracujących od dawna z czasopismem „Eidos" (charakterystykę tego poważnego czasopisma nauko-

wego można odszukać na stronach internetowych związanych z ukraińską nauką historyczną), i tych, którzy po raz pierwszy opublikowali w tym czasopiśmie swoje prace. Autor niniejszego omówienia odebrał jako niezwykły zaszczyt określenie jego osoby jako założyciela gdańskiej, uniwersyteckiej szkoły artefaktologii.

Artykuły zaprezentowane w przedłożonym tomie wypełniły kilka grup tematycznych. W niniejszym tekście podano ich tytuły w nowej polskiej transliteracji wraz z tłumaczeniem na język polski. Po nazwisku każdego z autorów (także w nowej polskiej transliteracji) umieszczono informacje o ich pozycji naukowej i zatrudniających ich instytucjach. Ułatwi to orientację, w których placówkach naukowych na Ukrainie i w Rosji podejmowane są badania nad teorią i metodologią historii kultury materialnej. Tytuły wszystkich artykułów podano wyłącznie w dokładnym tłumaczeniu na język polski.

Pierwszą grupę artykułów zatytułowano „»Povorot do material'nogo«: peredmovi, sutnist' značennâ" („Zwrot ku materialności. Przyczyny, istota, znaczenia").

Darina Androsova-Bajda (Dniepropietrowsk, kandydat nauk historycznych, docent Katedry Ukrainoznawstwa na Dniepropietrowskim Narodowym Uniwersytecie Transportu im. V. I. Lazariana) w swoim artykule pt. „Od narodzin do śmierci: cykle życiowych przedmiotów" zastanawia się, jak należy zrozumieć naturę rzeczy istniejących w świecie i ich wpływ na inicjowanie i rozwijanie nowych koncepcji w badaniu życiorysów rzeczy. Swoje rozważania autorka opiera na dobrym rozpoznaniu prac uznanych badaczy przedmiotu, nie tylko Ukraińców i Rosjan (m.in. V. N. Toporova), ale także E. Domańskiej, W. Keane'a, E. Tofflera, Ch. Gosdena, Y. Marschalla, B. Olsena, R. Tringhama, I. Kopytoffa i B. Latoura. Eksponuje ona analizę czynników, wpływających na oczekiwaną długość życia rzeczy, przedmiotów, obiektów, którymi człowiek się posługuje, ze specjalnym wyróżnieniem makro-, mezo- i mikrofaktów i ich wzajemnych wpływów w przeszłości.

Irina Kolesnik (Kijów, doktor nauk historycznych, profesor, kierownik — samodzielny pracownik naukowy Instytutu Historii Ukrainy Narodowej Akademii Nauk Ukrainy, autorka doskonałej syntezy historiograficznej *Historiografia ukraińska. Historia konceptualna*, Kijów 2013), w artykule „»Rzeczy wokół nas«: czy historia jako dyscyplina nauki jest gotowa na następny »zwrot«". Autorka próbuje analizować znaczenie i funkcje „Zwrotu ku materialności" we współczesnej historii jako dyscypliny naukowej. Zasadą charakterystyczną dla takiego zwrotu są nowe formy pojmowania rzeczy. „Zwrot ku materialności" oznacza generalnie zniszczenie granic dzielących czynniki duchowe i materialne, przedmioty materialne i ludzi. W takiej sytuacji elementy ludzkie i nieludzkie tworzą połączoną sieć wzajemnych relacji społecznych. Swoje spostrzeżenia autorka zawarła w kilku częściach zatytułowanych następująco: „W wirze zwrotów", „Z historii rzeczy. Implikacje historiograficzne", „»Zwrot ku rzeczom«: przyczyny i znaczenia", „Socjokulturowa historia rzeczy", „Do historii rzeczy: strategie metodologiczne". Autorka oparła swoje rozważania na podstawie recepcji prac autorów zagranicznych, przede wszystkim B. Latoura, D. Bachmann-Medick, E. Domańskiej, H. Irvinga, J. Lawa i R. Harré'a. Bardzo interesująco wypadła prezentacja strategii metodologicznych, ze szczególnym wskazaniem znaczenia istotnych kategorii: „krajobraz

kulturowy", „locus" i „czasoprzestrzeń", omówionych na przykładzie „domu ziemiańskiego", z podkreśleniem głównie interpretacji przeprowadzonych w tym zakresie przez V. Sˆukina i V. G. Vinogradskogo.

Volodimir Vaŝenko (Dniepropietrowsk, doktor nauk historycznych, profesor, samodzielny pracownik naukowy w laboratorium komputerowych technologii w badaniach historycznych Narodowego Uniwersytetu Dniepropietrowskiego im. Olesia Gonczara), w pracy „»Zwrot ku rzeczom« (*Rieczowyj poworot*) w zawodzie historyka: muzea, kolekcje i przemysł artefaktologiczny (od teorii B. Latoura do M. Hruszewskiego)", przedstawia problematykę powrotu do rzeczy od refleksji wywołanej pismami znanego, współczesnego socjologa nauki i filozofa historii, francuskiego badacza Brunona Latoura (ur. 1947). Przeanalizowano tu elementy tzw. przemysłu artefaktów, tworzącego się ostatecznie podczas „długiego wieku XIX". Ten „przemysł artefaktów" obejmuje „archeologię" (przestrzeń „wytwarzania" artefaktów) i „muzea" (miejsce ich masowej „konsumpcji"). W jego ramach własną podstawą była „gospodarka symboliczna", w której występowały elementy wymiany „rzeczy" i „grup ludzkich". I w tym sensie modernistyczny „przemysł artefaktów" był poprzednikiem gospodarki symbolicznej w neomodernistycznej teorii sieci Brunona Latoura. Vaŝenko przedstawił swoje rozważania teoretyczne w kilku partiach, następująco zatytułowanych: 1. Do symbolicznej ekonomii rzeczy w IX w.: „industria artefaktu" i „zwrot rzeczowy" B. Latoura; 2. Bohater kulturowy jako historyczny artefakt: widok od Muzeum Madame Tissot do Mauzoleum Lenina; 3. „Między atrapą (kopią) a artefaktem: muzeologiczna dyskusja M. Hruszewskiego z V. Vovkiem; 4. „»Muzea« M. Hruszewskiego: »święte manekiny« jako trup nauczyciela"; 5. „Kolekcje M. Hruszewskiego: wartość artefaktu dla rodzinnych związków". W części 6. zatytułowanej: „Zamiast wniosków" Vaŝenko podsumowuje swoją rozprawę, wskazując na kilka ważnych przemian w nowoczesnej nauce historycznej. Przede wszystkim autor zauważa pewien cykl widoczny w traktowaniu rzeczy przez naukę historyczną. Najpierw „ujarzmia" ona rzeczy, pozbawiając je funkcjonalności poprzez gromadzenie w przestrzeni historycznego muzeum epoki modernizmu. Rzeczy stają się wówczas jedynie artefaktami o nominalnej wartości wyznaczonej ich oryginalnością i autentycznością. Natomiast w wyniku ekspansji myśli socjologicznej Émila Durkheima, traktującej społeczne fakty jak rzeczy, nauki historyczne doprowadzają z końcem XX w. do wyodrębnienia antymuzeum. W nim, zgodnie z neomodernistyczną teorią Brunona Latoura, nominalną „cenność" rzeczy wyznacza się zmienną wartością i bezpośrednią zależnością od funkcjonalności. Przydatność rzeczy jest uzależniona od przemian ich właściwości, które odbiegają od nadanego im zasadniczo innego przeznaczenia.

Volodimir Golovko (Kijów, kandydat nauk historycznych, starszy naukowy pracownik Wydziału Historii Ukrainy Lat 20.–30. XX w. w Instytucie Historii Ukrainy Narodowej Akademii Nauk Ukrainy) zaproponował lekturę artykułu zatytułowanego „STS, dokąd zmierza ekonomia? »Zwrot w stronę materiału« i najnowsza historia gospodarcza Ukrainy". Skrót STS odnosi się oczywiście do „Science and Technology Studies". Artykuł został poświęcony kwestii stosowania nowych podejść teoretycznych w najnowszej historii Ukrainy. Kolejne partie artykułu otrzymały

tytuły: „Achilles teorii i żółw praktyki", „Jak rozszyfrować STS", „Humanistyczne cyborgi ukraińskiej ekonomiki" (analiza zastosowania STS w rozwoju ukraińskich Grup Finansowo-Przemysłowych [FPG]), „STES [„Science, Technology, Economy Studies"] na przykładzie Einsteina-Jobsa" (zastosowanie w badaniach historycznych zasad prostoty Alberta Einsteina i Stevena Paula Jobsa). Autor opowiada się za znacznym rozszerzeniem przestrzeni poznawczej nauk ścisłych i technicznych o kwestie ekonomiczne.

Vitalij Andrêêv (Chersoń, kandydat nauk historycznych, kierownik Katedry Historii Powszechnej i Historiografii w Pedagogicznym Państwowym Uniwersytecie w Chersoniu) w swojej pracy „Status semiotyczny rzeczy" skoncentrował się na próbie ustalenia nowego znaczenia tytułowego pojęcia, w wyniku wnikliwego przeglądu prac etnologów i kulturoznawców. Autor zwrócił m.in. uwagę na interpretację artefaktów w uroczystościach pogrzebowych społeczności starożytnych, ze szczególną ekspozycją funkcji obiektów materialnych wykorzystywanych w obrzędach pogrzebowych.

Vitalij Masnenko (Czerkasy, doktor nauk historycznych, profesor, kierownik katedry historii i etnologii Narodowego Uniwersytetu w Czerkasach im. Bohdana Chmielnickiego) zaproponował artykuł: „Socjalizacja artefaktów: między nauką, sztuką i zainteresowaniami prywatnymi". W artykule zajął się weryfikacją pojęcia „artefakt" w archeologii, estetyce i krytyce sztuki. Zbadał poziom wydajności różnie pojmowanych modeli socjalizacji artefaktów i wyróżnił dwa podejścia: konwencjonalne (tradycyjne) i nowe, które pojawiło się w ramach tzw. zwrotu w stronę rzeczy. Podkreślił tworzenie się nowego sensu w teorii historii, występujące na różnych obszarach: religijnym, artystycznym, naukowym. Ważną dziedziną socjalizacji artefaktów jest dla autora kolekcjonerstwo i „czarna archeologia", w których przeważają zainteresowania prywatne. Zwrócił on ponadto istotną uwagę na możliwość stosowania narzędzi tzw. trzeciej fali nauki do rozwiązywania badanych zagadnień archeologii i teorii historii. Bardzo słusznie wskazał na powodzenie uzyskania przekonujących wyników teoretycznych, wypracowanych na podstawie praktyki badawczej historyków, zajmujących się analizą rozmaitych artefaktów, badanych w aspekcie obiektywizmu i subiektywizmu w procesie poznania. Autor uwzględnił w swojej pracy obszerną zachodnioeuropejską literaturę przedmiotu (m.in. prace J-C. Gardena i B. Latoura, docenił także celne ustalenia zawarte w rosyjskich opracowaniach tak znanych uczonych, jak L. S. Klejn, J. I. Jakowenko i A. B. Krasnogłazunov. Wspomniał także o ważnej dla rozwoju nowoczesnej metodologii rozpoznania artefaktów, międzynarodowej interdyscyplinarnej konferencji „Ontologia artefaktów: wzajemności »przyrodniczych« i »sztucznych« komponentów świata życiowego", Moskwa, listopad 2010 (jej materiały zostały opublikowane w Moskwie w 2012 r.).

Druga część artykułów umieszczona została pod tytułem: „Urečevlenâ znannâ. Atributi znannâ istorika" („Urzeczowienie [materializacja] poznania. Atrybuty poznania historyka").

Yaroslav Kalakura (Kijów, doktor nauk historycznych, kierownik Katedry Archiwoznawstwa i Nauk Pomocniczych historii Narodowego Uniwersytetu w Kijowie im. Tarasa Szewczenki) ogłosił artykuł: „Artefakty materialne, obecne w zespole źródeł

do kulturowych i intelektualnych dziejów Ukrainy". Ukazał w nim istotę źródłowych artefaktów jako wyjątkowego zjawiska materialnego, które odzwierciedla szczególny świat ludzi kreatywnych, w tym intelektualistów, z pewnej epoki. Następnie zdefiniował kryteria klasyfikacji źródeł historycznego poznania tego rodzaju, odsłonił ich potencjał informacyjny oraz przedstawił metodologię badawczą w kontekście dziejów kulturowych i intelektualnych Ukrainy, z uwzględnieniem portretów prozopograficznych.

Krzysztof Maciej Kowalski (Gdańsk, profesor dr hab., kierownik Zakładu Metodologii Historii i Historii Historiografii Instytutu Historii Uniwersytetu Gdańskiego) w artykule „Artefakty jako źródła poznania historycznego" zajął się problemami teorii i metodologii historii kultury materialnej i nauk pomocniczych historii. Autor prezentuje trzy projekty badawcze, których ukoronowaniem będą publikacje książkowe („Dekoracje i inskrypcje na gotyckich metalowych akcesoriach odzieżowych w miastach hanzeatyckich", „*Adiutor historicus*. Nowe subdyscypliny średniowiecznej i nowożytnej historii kultury materialnej" oraz podręcznik akademicki „Epigrafika wieków średnich").

Natalâ Alevras (Czelabińsk, doktor nauk historycznych Uniwersytetu w Czelabińsku) w swoim artykule pt. „Świat rzeczy w przestrzeni kultury dysertacyjnej", zajęła się interesującym zagadnieniem tzw. małych form kultury dysertacji, które wyłaniały się podczas badania prac naukowych (m.in. rozpraw doktorskich) przez społeczność naukową. Są one przedstawiane w artykule jako swoiste wytwory intelektu, stosowane przez dążących do uzyskania stopni naukowych jako środek promowania osiągnięć naukowych, a zatem zyskiwania rozgłosu. Główne punkty rozpraw i przygotowanych szczegółowo przez ich autorów wystąpień ustnych podczas dyskusji nad rozprawami są określane nazwą „ego-dokumenty". „Ego-dokumenty" są źródłami „samo-aktualizacji" autorów i ich twórczych inspiracji. Działają jako dzieła zjawisk i źródła tekstowe umożliwiające lepsze pojmowanie potencjału poznawczego, cech umysłu naukowego i „horyzontów" wiedzy osobistej ich autorów. Autorka wyodrębniła w artykule kilka ważnych zagadnień z dziejów podjętej problematyki: „Kultura dysertacji i przygotowanie subproduktów intelektualnych", „Trochę teorii: pytanie o źródle historiograficznym", „»Tezy« i »rzecz« jako fenomeny-artefakty i źródła badań historiograficznych", „Rozprawa przed dysputą dysertacyjną jako sposób auto-wyrażania historyka-dysertanta", „Rozprawa dysertacyjna jako twórcza otwartość", „Rozprawa [magisterska] A. S. Łappo-Łapiszewskiego (z 1890)" oraz „Rozprawa [doktorska] A. E. Priesniakowa (z 1918)". Warto dodać, że obie opracowane rozprawy były na gruncie rosyjskiej nauki historycznej pracami prekursorskimi w zakresie metodologii tworzenia dysertacji naukowych.

Oleksij Yas' (Kijów, kandydat nauk historycznych, starszy pracownik naukowy Wydziału Ukraińskiej Historiografii w Instytucie Historii Ukrainy Narodowej Akademii Nauk Ukrainy), przedstawił artykuł pt. „Świat materialny w konceptualizacji neoromantycznej Wiaczesława Lipinskiego". W pracy odnajdujemy identyfikację wizji neoromantycznej W. Lipinskiego, uwypuklającej przedstawianie przez tego autora specyfiki świata materialnego, a zwłaszcza powiązania i jednocześnie opozycje

płaszczyzny materialnej i ideowej. O. Yas' zwrócił też uwagę na innowacje terminologiczne Lipinskiego, a zwłaszcza pojęcie „patriotyzmu terytorialnego".

Tomasz Maćkowski (Gdańsk, doktor, adiunkt w Zakładzie Metodologii Historii i Historii Historiografii Instytutu Historii Uniwersytetu Gdańskiego), w artykule „Rola kontekstu historycznego w metodologii badań nad źródłami kultury materialnej ukazana na przykładzie artefaktów gdańskich przedstawiających postać św. Jerzego (XV–XVIII w.)", wskazał możliwość pogłębionych badań nad źródłami materialnymi do poznania kultury materialnej późnego średniowiecza i epoki nowożytnej. Jako egzemplifikacje posłużyły autorowi artefakty z wizerunkiem św. Jerzego, odkryte przez archeologów w Gdańsku.

Oleksandr Prigarin (Odessa, kandydat nauk historycznych, docent katedry archeologii i etnologii Ukrainy Narodowego Uniwersytetu w Odessie im. I. I. Miecznikowa) przygotował artykuł „W poszukiwaniu »podstawy« materialnej: zderzenia historiograficzne etnografii czasów współczesnych". W artykule przedstawił wyniki badań nad zagadnieniem rozwoju zasad metodologii we współczesnej etnografii. Ukazał możliwość zastosowania wielu wariantów w procedurze postępowania naukowego w podejmowaniu zaawansowanych badań nad kulturą. Zasięg tematyczny problemów etnologii przeanalizował na podstawie krzyżowania się kwestii badań nad kulturą współczesną i powiązaną z nią ściśle kulturą materialną. Swoje etnologiczne spostrzeżenia skonfrontował z poglądami i ustaleniami badaczy, zarówno amerykańskich (m.in. W. W. Taylor) i rosyjskich (m.in. L. S. Klejn). Ciekawe rozważania poświęcił autor zwłaszcza zagadnieniom kultury tradycyjnej i jej miejscu w rozwoju jako etapu między kulturą archaiczną i nowoczesną.

Trzecia grupa artykułów otrzymała od redakcji następujący tytuł: „Sociokul''turni lokusi / mental'ni mapi" („Socjokulturowe lokalizacje / mapy mentalne").

Vasilij Ŝukin (Kraków, profesor Instytutu Filologii Słowiańskiej Uniwersytetu Jagiellońskiego w Krakowie) nakreślił, w artykule „Staroruskie miasto jako problem kulturowy. Przegląd historyczny", zarys historii budowy miast na Rusi (IX–XVII w.) ze szczególnym uwzględnieniem głównych cech charakterystycznych i dominujących tendencji tego procesu. Autor postanowił wywołać polemikę z dawną historiografią, w której zapanowały stereotypowe wyobrażenia o mieście ruskim i rosyjskim identyfikowanymi jako ośrodki typu „wielka wieś", „osada wojskowo-administracyjna" lub wytwory bliżej nieokreślonej „cywilizacji euroazjatyckiej". Autor, w wyniku szerokiej analizy dawnej kultury materialnej, w zakresie dziejów budownictwa i życia miejskiego na Rusi Nowogrodzko-Kijowskiej, w poszczególnych księstwach i Państwie Moskiewskim, pragnie przekonać czytelnika o zdecydowanej przewadze elementów wschodnioeuropejskich — przede wszystkim bizantyjskich i częściowo skandynawskich, zarówno w krajobrazie, jak i w strukturze miast ruskich. Autor zwraca uwagę na europejski charakter systemu prawnego i życia społecznego w miastach, do czasów wielkiej katastrofy cywilizacyjnej, w okresie najazdu i panowania mongolskiego. Odnotował następnie wiele negatywnych zmian w procesie rozwoju miast wywołanych niefortunnymi decyzjami politycznymi w okresie pomongolskim (likwidacja samorządności, militaryzacja oraz rustykalizacja struktur urbanistycznych).

Ważną niewątpliwie konkluzją autora jest podkreślenie rozwoju oryginalnej urbanistyki w ośrodkach miejskich na terenie północnej Rusi.

Sergij Posohov (Charków, doktor nauk historycznych, profesor, dziekan Wydziału Historycznego Narodowego Uniwersytetu w Charkowie im. W. N. Karazina), zaprezentował artykuł pt. „»Przestrzeń uniwersytecka«: interpretacje, poglądy, akcenty (o materiałach dotyczących uniwersytetów rosyjskich w XVIII w. — I połowa XIX w.)". Praca ta przedstawia charakterystykę wartości i możliwości edukacyjnych pojęcia „przestrzeń uniwersytecka". Autor wykazał, że badacze szkół wyższych używają tego pojęcia raz w wąskim znaczeniu, dla oznaczenia zespołu budynków uniwersyteckich, w innych przypadkach w znaczeniu szerszym, identyfikującym przestrzeń, w której rozchodzi się idea uniwersytetu i jego tradycji. Według Posohova można także rozbudować strukturę tytułowej przestrzeni, z dokładnym wyodrębnieniem rozmaitych „stref obecności" uniwersytetu, jako najbardziej wyspecjalizowanej instytucji edukacyjnej. Należy dodać, że autor doszedł do ustaleń zaprezentowanych w artykule dzięki uczestnictwu w międzynarodowym projekcie „Ubi universitas, ibi Europa", zrealizowanym poprzez niemiecką fundację Gerda Henkel Stiftung.

Darina Androsova-Bajda (Dniepropietrovsk, przedstawiona wcześniej), Natalâ Barabaš (Krzywy Róg, kandydat nauk historycznych, docent, kierownik Katedry Dyscyplin Humanistycznych i Społeczno-Ekonomicznych Narodowego Uniwersytetu w Krzywym Rogu „Odesska Akademia Prawnicza") przygotowały artykuł: „Los domu jako zjawiska historycznego". Jako przykład do rozważań zostały powołane dzieje posiadłości Tarasa Biełozierskiego, z uwzględnieniem wielu aspektów tworzenia przez właściciela specyficznej przestrzeni życiowej. Głównym pragnieniem Biełozierskiego było stworzenie szczególnej więzi z dziejami znanej ukraińskiej rodziny Biełozierskich. Historia jego posiadłości została przeanalizowana pod kątem różnych znaczeń społecznych, nabywałych w kolejnych okresach od połowy XIX w. do 1925 r.

Andrij Temčenko (Czerkasy, kandydat nauk historycznych, docent Katedry Historii i Etnologii Ukrainy Narodowego Uniwersytetu w Czerkasach im. Bohdana Chmielnickiego), w artykule „Centrum i peryferia: dynamika tworzenia przestrzeni (obrzędowej)", przedstawił pogląd na charakter i zakres badań owej przestrzeni na przykładzie folkloru Polesia. Akt tworzenia przestrzeni został przez autora przeanalizowany poprzez obserwację sfer Świata w architekturze miasta Czerkasy, w malarstwie, z uwzględnieniem interpretacji boga Svaroga oraz ludowych, poleskich wytworach hafciarskich.

Burkhard Woeller (magister Uniwersytetu Wiedeńskiego, uczestnik programu „Austriacka Galicja i jej kulturowe dziedzictwo" w Instytucie Studiów Słowiańskich Uniwersytetu Wiedeńskiego) przedstawił artykuł „Galicja jako kwestia integracji geograficznej: miejsce monarchii na mapach mentalnych w geografii niemieckiej i austriackiej w XIX i na początku XX w.". Artykuł poświęcono mapom mentalnym, zwłaszcza w odniesieniu do pojmowania granicy Europy na wschodzie. Autor zaprezentował wyniki swoich szczegółowych badań nad tym, jak Galicja była odbierana w XIX i na początku XX w. przez geografów niemieckich i austriackich. Oparł się w swoich badaniach na bogatej, historycznej literaturze przedmiotu z przełomu

XIX i XX w. oraz najnowszych publikacjach, także amerykańskich i zachodnioeuropejskich. Dla uzyskania przejrzystości swoich wywodów, Woeller wyodrębnił następujące partie artykułu: „Galicja i geograficzna struktura monarchii habsburskiej", „Geopolityczne znaczenia Galicji", „Galicja we wschodniej Europie?", „»Środkowo-europejska« Galicja". We wnioskach autor podkreślił także kwestie pozycji Galicji w aspekcie wojny polsko-ukraińskiej.

Czwarta grupa artykułów została zatytułowana: „Maêtkova kul'tura ta pobut" („Kultura rezydencjonalna i jej życie codzienne").

Georgij Papakin (Kijów, doktor nauk historycznych, samodzielny pracownik naukowy Instytutu Historii Ukrainy Narodowej Akademii Nauk Ukrainy), w artykule zatytułowanym „Trostianiec: przestrzeń narodowa i kulturowa rodu Skoropadskich", dokonał próby przejrzenia i wyjaśnienia zjawiska kultury dworów i ogrodów na Ukrainie w okresie od XVII do początku XX w., na przykładzie posiadłości i parku Trostianiec należących do rodu Skoropadskich. Posiadłość ta była i jest uważana za miejsce kształtujące poglądy polityczne, kulturalne i narodowe przyszłego hetmana Ukrainy Pawło Skoropadskiego. Interesujące jest zamieszczenie poematu *Kosaral* z 1848 r. i jego analiza jako istotnego źródła historycznego przybliżającego w sposób syntetyczny charakter władzy Pietra Pietrowicza Skoropadskiego (1805–1848).

Marina Budzar (Jałta, kandydat nauk historycznych, docent Katedry Historii, Prawoznawstwa i Metodyki Wykładania Republikańskiego Wyższego Naczelnego Zakładu: Krymski Uniwersytet Humanistyczny w Jałcie) w artykule „Przestrzeń kulturowa ukraińskiej posiadłości dworskiej na przełomie XIX–XX w.: przekształcenia treści materialnych i duchowych (na przykładzie posiadłości dworskiej Rachmanowych we wsi Weisbachówka)" podjęła również zagadnienie przemian przestrzeni „ziemiańskiej". W pracy przedstawiono wnikliwą analizę losów posiadłości dworskiej na przełomie epok dokonaną poprzez badanie przekształceń treści materialnej tego zjawiska historycznego. Autorka szczegółowo prześledziła losy Weisbachówki, z uwzględnieniem kolejnych jej właścicieli. W artykule zaprezentowano także, atrakcyjne dla teoretyka i metodologa historii, podstawy teoretyczne i metodologiczne badań posiadłości dworskich na ziemiach ukraińskich z punktu widzenia najnowszych perspektyw badań historycznych nad historią kultury materialnej na Ukrainie.

Marina Suzdal' (Kijów, aspirantka Wydziału Historiografii Ukrainy w Instytucie Historii Narodowej Akademii Nauk Ukrainy), zaprezentowała artykuł: „Kibinci — rezydencja wielkiego dostojnika jako miejsce społeczno-kulturowe". Tekst tej pracy ujawnił przeprowadzoną analizę mechanizmu interakcji między scenariuszem życiowym właściciela a jego środowiskiem kulturowym i przestrzennym, przy wykorzystaniu przykładu układu rezydencji Kibinci, należącej do Dmitrija Prokopowicza Troszczyńskiego. Bardzo ważnym elementem funkcjonowania zawsze pełnej gości siedziby w Kibinci były organizowane przez właściciela obiady, wieczory, święta, czasem dla 150 uczestników. Zbadano czynniki określające tzw. oblicze rezydencji, jej „mikrokosmosu", ze specjalną ekspozycją kolekcji sztuki starożytnej, teatru i biblioteki właściciela pałacu. Szkoda, że nie udało się wykazać, jakie osobliwości znajdowały się w zbiorach kibincińskich, w tym „Majątku-Raju". Wiadomo tylko, że obok licznych obrazów, obiektów porcelanowych, rzeźb

z brązu i marmuru, skarby sztuki dawnej uświetniała kolekcja znakomitych złotych monet i medali. Teatr skupiał nie tylko dworskich aktorów, ale także zupełnych amatorów, nierzadko bardzo dostojnych, takich jak np. książę Chiłkov. Biblioteka Troszczyńskiego liczyła około 12 tys. woluminów, wśród których przeważała literatura piękna. Jej właściciel, jak przystało na prawdziwego bibliofila, zlecał oprawę książek (opatrzonych jego inicjałami D. T.) na miejscu, z materiałów sprowadzanych z Petersburga. Rezydencja Troszczyńskiego, w świetle obrazu przedstawionego przez autorkę, jawi się jako świetny przykład kompromisu między światem świeckim i patriarchalnym, europejskim i narodowym, w postaci specyficznego mikrośrodowiska.

Piąta grupa referatów nawiązuje do następującego tematu: „Povsâkdennij rekvizit v sistemi osobistisnih samoprezentacij" („Rekwizyt życia codziennego w systemie osobistych autoprezentacji").

Kostântin Kolesnikov (Dniepropietrowsk, kandydat nauk historycznych, docent, kierownik Katedry Teorii i Historii Państwa i Prawa Akademii Służby Wewnętrznej Ukrainy w Dniepropietrowsku) przedstawił czytelnikowi artykuł „Dziesięć wierszy (linijek), czyli jak Cezar (nie) przyznał wolność Chersonezowi". Autor w sposób interesujący podejmuje zadanie przeprowadzenia analizy teorii historycznej o przyznaniu przez Cezara Chersonezowi wolności (*eleutheria*) w państwie (królestwie) bosporańskim. Punktem wyjścia do rozważań autora jest 10 wierszy (linijek), zachowanych na dużym fragmencie marmurowej płyty ze starogreckim napisem (cytowanych w artykule na podstawie wydania *Inskrypcji Tyrii, Olbii i Chersonezu Taurydzkiego* przez B. Łatyszewa w 1916 r.). W tekście odnajdujemy szczegóły wielu źródeł narracyjnych, numizmatycznych i epigraficznych, stanowiących podstawę tej teorii. Autor stara się wykazać, jak hipoteza Michaiła Ivanovicza Rostovceva, ogłoszona w 1917 r., wskutek stałego duplikowania w tradycji historiograficznej, przekształciła się w równorzędny substytut (*Ersatz* — analog) rzeczywistości historycznej.

Vladislav Gribovskij (Kijów, kandydat nauk historycznych, doktorant Instytutu Ukraińskiej Archeografii i Państwoznawstwa im. M. S. Hruszewskiego Narodowej Akademii Nauk Ukrainy) zaprezentował artykuł zatytułowany: „Rzeczy, zdobywanie łupów i nieformalne hierarchie w społecznych procesach kresów stepowych Ukrainy w XVI–XVIII w". Praca została poświęcona tradycyjnej praktyce odwzajemniania, które pełniło ważną funkcję społeczną na ukraińskiej granicy stepowej. Na tym pogranicznym terytorium ustalanie bardzo ważnej roli potwierdzania i utrzymywania stopni społecznych umacniano poprzez wzajemne wymiany rzeczy i przysług. Natomiast łupy były zdobywane tylko na ziemiach tych społeczności pogranicza, które nie uczestniczyły w tym wyjątkowym systemie wzajemności.

Bogdan Gal' (Dniepropietrowsk, kandydat nauk historycznych, docent Katedry Historii i Teorii Politycznej Narodowego Uniwersytetu Górniczego w Dniepropietrowsku) dał się poznać jako autor artykułu z dziejów wojskowości, ze szczególnym wskazaniem elementów munduroznawczych i bronioznawczych, pt. „Świat służbowych rzeczy prowincjonalnego żandarma w epoce sprzed reformy". W pierwszej części tej pracy odtworzono strukturę żandarmerii rosyjskiej sprzed przeprowa-

dzonej w 1867 r. reformy — jej skład, podległość i odpowiedzialność żandarmów prowincjonalnych (w okresie 1817–1867). W drugiej części opracowania odnajdujemy obraz rekonstrukcji pełnego munduru, jego kroju, koloru oraz zasad noszenia, a także uzbrojenia i oporządzenia jeździeckiego. Te ustalenia mogły powstać dzięki zachowanym nader wartościowym źródłom historycznym, takim, jak np.: „O amuničnih veŝah" („O rzeczach amunicyjnych"), „Položenije pro Korpus žandarmiv" („Organizacja oddziału żandarmów"), z 1827 i 1836 r., „O peremenie odeždy Gvardejskim, Armejskim i Vnutrennej straży žandarmam" („O zmianach odzieży Żandarmów Gwardyjskich, Armijnych i Wewnętrznych"), z 1830 r., „Ukaz General-Adiutantu Grafu Benkendorfu" („Rozporządzenie generała-adiutanta hrabiego Benckendorfa") z 1830 r. Bardzo ciekawa jest identyfikacja osobliwości ewolucji świata mundurowego żandarmerii, polegająca na przeobrażeniach i zapożyczeniach zróżnicowanych elementów munduru tej formacji wojskowej oraz na jego unifikacji wertykalnej (odmienność mundurów przeznaczonych dla różnych stopni wojskowych) i horyzontalnej (regionalnej) (wprowadzenie elementów charakterystycznych dla regionów, np. papach i szarawarów dla Kaukaskiego Kraju). Naukowa procedura źródłoznawcza, przeprowadzona przez autora, dobrze się przyczyniła do przybliżenia ewolucji szerokiej panoramy świata rzeczy, z ujawnioną nazwą i funkcją, używanych w czasie służby przez żandarmów prowincjonalnych w epoce sprzed reformy.

Oksana Vil'šans'ka (Kijów, kandydat nauk historycznych, współpracownik naukowy Wydziału Historii Ukrainy XIX — początku XX w. w Instytucie Historii Ukrainy Narodowej Akademii Nauk Ukrainy) opublikowała artykuł pt. „Dostrzegalny świat mieszczanina na przełomie XIX–XX w.". Dochodzi w nim do interesujących wniosków na temat świata rzeczy ludności miejskiej na Ukrainie w końcu XIX i na początku XX w., uzyskanych dzięki wnikliwej analizie zjawisk społeczno-kulturowych, które doprowadziły do zmian w świecie przedmiotów mieszkańców miast z tego okresu. Bardzo interesujące rozważania poświęcono rosnącej roli wynalazków technicznych oraz wpływu mody i reklamy na świat materialny przeciętnych ukraińskich mieszczan. Autorka przybliżyła czytelnikowi m.in. dzieje wprowadzania do życia codziennego maszyn do szycia, zwłaszcza produkowanych przez znaną firmę Singer, założoną w latach 60. XIX w. w Nowym Jorku przez I. Singera. W końcu XIX stulecia firma miała sześć fabryk w Rosji. Sklepy „Singera" zorganizowano w tym czasie w Kijowie w trzech miejscach, na Krieszczatiku nr 46, na Podoli i na Aleksandrowskim Bulwarze nr 32, znamy także sklepy firmy w Winnicy, Żytomierzu, Romnach, Berdyczowie i w Równem. Ważne w artykule jest zaakcentowanie zmian w psychologii mieszczanina, polegających na akceptacji przemian w świecie, nieustannie zmieniającej się kultury materialnej i nowych artefaktów życia codziennego (gramofon, maszyna do pisania itd.). Bardzo ciekawym zjawiskiem społecznym okazała się moda na zakupy w antykwariacie i zamiłowanie do kolekcjonowania dawnych mebli z zachodniej Europy.

Vladislav Aksenov (Moskwa, kandydat nauk historycznych, starszy wykładowca Państwowego Technologicznego Uniwersytetu w Moskwie — MIREA) przedstawił artykuł pod intrygującym tytułem: „Zabić ikonę: myślenie obrazowe chłopów rosyjskich i funkcje portretów cara podczas kryzysu kultury karnawałowej w latach

1914–1917". Teoretyczną podstawę rozważań autora stanowi fundamentalne dzieło Michaiła Bachtina o twórczości Franciszka Rabelais'go i ludowej kulturze średniowiecza i renesansu oraz dzieła Michela Foucaulta i Umberta Eco. W pracy tej przeanalizowano funkcje portretów cara w życiu wiejskim podczas I wojny światowej. Zbadano cechy myślenia ikonicznego chłopów, oraz poziomów znaków rzeczy występujących w ich życiu codziennym. Ciekawa jest na pewno interpretacja połączenia w świadomości masowej obrazu władcy z jego polityką. Utożsamianie obrazu i treści przedstawianej prowadziło do sytuacji, w której, w okresach rozczarowania władcą, portrety cara stawały się przedmiotami wywołującymi autentyczny gniew. Artykuł został podzielony na części zatytułowane: „Ikoniczność chłopskiego myślenia wizualnego", „Synkretyczność chłopskiego poznania (pojmowania)", „Znakowe identyfikacje rzeczy", „Portret jako znak kultury wizualnej i strategii reprezentacji władzy", „Carski portret jako ikona i kryzys karnawału", „Carski portret w rytuale zaocznego zabójstwa imperatora".

Irina Tažidinova (Krasnodar, kandydat nauk historycznych, docent Katedry Socjologii Kubańskiego Państwowego Uniwersytetu w Krasnodarze w Rosji) wprowadza czytelnika do artefaktologii wojennej w artykule: „Świat rzeczy poprzez pryzmat wojny". Przedstawiana praca powstała na podstawie źródeł różnych kategorii i zawiera przede wszystkim uwagi na temat osobliwości percepcji rzeczy materialnych w latach wielkiej wojny ojczyźnianej. Tazhidinova uważa, że świat rzeczy należy badać również od strony dokładnych informacji kwantytatywnych, stąd stara się czytelnikowi ujawnić rzeczywistą liczbę obiektów, z dokładnością do jednej rzeczy, ciepłej odzieży i bielizny zebranych w Kraju Krasnodarskim (relacja z 30 września 1941 r.). Autorka stara się podkreślić różnorodne zmiany wywołane skrajnymi doświadczeniami wojennymi i analizuje różne, często bardzo negatywne moralnie, zjawiska życia podczas wojny, takie, jak: „gorączka łupów" oraz przełom w świadomości, związany z zetknięciem się z nieznanymi przedtem dobrami materialnymi i kulturą konsumpcyjną poza granicami ZSRR. Bardzo interesujący jest, podjęty przez autorkę, problem badawczy: „Życie w ewakuacji", w tym przypadku szczególnie interesujący w zakresie rozpoznania skomplikowanego, trudnego, często bardzo osobistego, procesu rozstawania się z rzeczami (dokumentowanego w świadectwach memuarystyki). Rabunek dzieł sztuki, niewątpliwie naganny, ukazany na przykładzie zdobywania „trofeów" na terenie Prus Wschodnich, ze wskazaniem posiadłości Gollubien, w której zagarnięto bardzo cenne obrazy, m.in. F. Rokotova i W. Borowikowskiego oraz gobeliny o przedstawieniach zaczerpniętych z dorobku P. P. Rubensa. Obok takich aktów łupiestwa wojennego odnotować można pozyskiwanie mniejszych „pamiątek" w postaci m.in. ułamków tynku i kamieniarki z berlińskiego Reichstagu.

Szósta grupa artykułów, jest ściśle związana z tematem: „Svit rečej ditinstva" („Świat rzeczy z lat dziecinnych").

Alla Sal'nikova (Kazań, doktor nauk historycznych, profesor, kierownik Katedry Historiografii Państwowego Uniwersytetu w Kazaniu) zaprezentowała artykuł pt. „»Ładna ozdóbka«: o szczególnych cechach odczytywania i interpretacji radzieckiej zabawki choinkowej jako tekstu obrazowego" (wersja wykładu wygłoszonego na

międzynarodowej konferencji „Historia dzieciństwa jako przedmiot badań: dziedzictwo F. Ariesa w Europie i w Rosji", Moskwa 2010). W pracy Salnikovej odnajdujemy szczególną pasję w badaniu radzieckich zabawek choinkowych z lat 30.–40. XX w., jako wyjątkowego zjawiska kulturowego i przedmiotu interpretacji historycznej. Salnikova zidentyfikowała skomplikowaną złożoność zabawek choinkowych, pełniących funkcje poznawczo-obrazowe, artystyczno-estetyczne, semantyczno-semiotyczne i opiniotwórczo-ideologiczne. Autorka zidentyfikowała radziecki kanon obrazowy choinki jako oficjalny ideologiczny obraz wizualny, dopuszczany przez władzę radziecką, jego inspiracje i tworzenie na „górze" oraz odbiór na „dole". Bardzo interesujące okazały się, wyeksponowane przez autorkę, specjalne metody i narzędzia które nadawały choince określone znaczenia symboliczne. Została także ujawniona sprzeczność między narracją władzy w postaci zdobnictwa choinek a jej rozumieniem w dziecięcych tekstach „odbiorczych" (tzw. uciekanie od kanonu). Ciekawa okazała się również analiza wierszy opisujących wystrój choinek. Fascynujące, nie tylko dla historyków zabawek i kolekcjonerów osobliwości, są niewątpliwie losy konkursów na zabawkę choinkową, omówione na przykładzie konkursu wspólnoty im. Szaumana z 1939 r., na którym pierwsze miejsce otrzymały figurki „Turysta" i „Milicjant", miejsca premiowane przyznano figurkom „Pielęgniarka" i „Dziewczyna-kołchoźnica", doceniono także wojskowe zabawki: „Motocyklista", „Czołg" i „Wojenny niszczyciel" [okręt ?].

Tat'âna Hlynina (Rostow nad Donem, doktor nauk historycznych, główny współpracownik naukowy Laboratorium Historii i Etnografii Instytutu Badań Społeczno-Ekonomicznych i Humanistycznych Południowego Narodowego Centrum Rosyjskiej Akademii Nauk w Rostowie nad Donem, Rosja) zaproponowała lekturę pracy pt. „Wymiar materialny życia ludzi radzieckich w latach 20. XX w. w przestrzeni wspomnień z dzieciństwa". Nicią przewodnią artykułu uczyniono rozpoznanie świata materialnego człowieka radzieckiego w latach 20. XX w., według inspiracji najnowszej rosyjskiej literatury przedmiotu, m.in. S. V. Sokołowskiego. W artykule autorka dokonała analizy refleksji znanych intelektualistów (A. I. Kuprianov, L. J. Ginzburg, A. J. Guriewicz). Na przykładzie wspomnień z dzieciństwa napisanych przez E. V. Gutnową (1914–1994), pt. *Pierieżitoje* (*Przeżyte*) (Moskwa 2001), autorka omówiła odpowiednie cytaty pamiętnika Gutnowej, dotyczące jej dzieciństwa w latach 1917–1921. Khlynina jest przekonana o wartości przekazów wspomnieniowych z czasów dzieciństwa, informujących, nie zawsze w sposób jednoznaczny, o rzeczach wypełniających indywidualny świat życia codziennego.

W siódmej części tomu 6. czasopisma „Eidos" odnajdujemy artykuły związane z tematem: „Kolekciï ta kolekcioneri" („Kolekcje i kolekcjonerzy").

Natalâ Šeludiakova (Kijów, aspirantka Wydziału Historiografii Ukraińskiej Instytutu Historii Ukrainy Narodowej Akademii Nauk Ukrainy) przedstawiła artykuł pt. „Badania kolekcjonerstwa w kontekście zwrotu materialnego w naukach humanistycznych". Artykuł zawiera próbę analizy punktów stycznych, realizowanych we współczesnych badaniach nad dawną kulturą materialną i dziejami kolekcjonerstwa. Autorka przedstawia pewne elementy konceptualizacyjne zjawiska kolekcjonerstwa w porównaniu z charakterem zwykłego zbieractwa, a także zbiorów tworzonych

przez placówki muzealne. Pracę wypełniają trzy części: „Ogólny zarys materialnego zwrotu", „Studia nad kolekcjami jako interdyscyplinarna gałąź badawcza", „Kolekcja a tożsamość kolekcjonera: przykład M. Maksymowicza". Warto podkreślić, że autorka wykazuje szeroką znajomość wielu zachodnioeuropejskich i amerykańskich prac z zakresu teorii i historii kultury materialnej oraz kolekcjonerstwa, opublikowanych zupełnie niedawno, m.in. przez F. Fahlandera, C. Tilleya, W. Keane'a, S. Küchlera, P. Spyera i P. Rowlandsa, M. B. Schiffera, D. Hicksa, S. Pearce'a i R. W. Belka.

Sergij Svitlenko (Dniepropietrowsk, doktor nauk historycznych, profesor, dziekan Wydziału Historycznego Narodowego Uniwersytetu w Dniepropietrowsku im. Olesia Gonczara) i Olesâ Smiânova (studentka Wydziału Historycznego Narodowego Uniwersytetu w Dniepropietrowsku im. Olesia Gonczara), zaprezentowali pracę pt. „W świecie rzeczy historyka-kolekcjonera Dmytro Jawornyckiego". W artykule autorzy skoncentrowali się na przebadaniu świata kolekcjonowanych przedmiotów przez akademika D. Jawornyckiego na przełomie XIX i XX w. Kolekcja profesora Jawornyckiego była w jego przekonaniu podporządkowana tworzeniu atrakcji z powodu gromadzonych artefaktów, należących do świata archeologii i etnografii, archiwów i archeologii, języka i literatury, sztuk pięknych i fotografii, życia codziennego. Autorzy, na podstawie wspomnień materialnych i epistolarnych, wykazują, że owe rzeczy stanowiły pewną całość, jako przejaw, a może nawet synteza różnych prac intelektualnych historyka, charakteru jego osoby i marzeń. Wysunęli trafny wniosek, że w świecie rzeczy — własnych eksponatów — D. Jawornycky powiązał ze sobą priorytety zawodowe, obywatelskie i prywatne, wśród których panowała zasada spójnej i niesamolubnej służby ukraińskiej nauce i kulturze narodowej oraz ludowi ukraińskiemu. Autorzy uświadamiają czytelnikowi, że dobrze pojęte kolekcjonerstwo, znakomicie zorganizowane, daje niesłychaną satysfakcję w prowadzeniu badań nad eksponatami do późnej starości. W wieku 78 lat akademik wykazywał niezwykłą pracowitość w odniesieniu do zebranych rękopisów, od 16 do 18 godzin dziennie. Jawornycky, w świetle świadectw współczesnych i własnych refleksji, okazał się nader nowoczesnym typem kolekcjonera, który wysoko przewyższył zbieracza „starożytności", nierozumiejącego często w ogóle ich znaczenia w przeszłości. Tytułowy bohater artykułu jawi się więc jako jeden z autentycznych prekursorów nurtu rosyjskiego intelektualnego kolekcjonerstwa.

Część ósmą, określoną jako: „*Nota bene*: geospacializm" („*Nota bene* [Zwróć uwagę!]: geospacializm"), wypełnił tylko jeden artykuł. Dmitrij Zamâtin (Moskwa, doktor kulturologii, kierownik Centrum Badań Humanistycznych Obszaru Rosyjskiego Naukowo-Badawczego Instytutu Dziedzictwa Kulturowego i Przyrodniczego im. D. S. Lichaczowa w Moskwie) zaprezentował artykuł pt. „Geospacjalizm i współprzestrzenność: podstawy metodologiczne formowania się tożsamości terytorialnych". Autor przedstawia i analizuje zaprezentowane przez siebie nowe pojęcie w naukach społecznych — geospacjalizm. Wobec rozpadu modernistycznej wizji świata, propagowanej w XX w. i kryzysu globalizacji, autor przedstawia i analizuje wprowadzone przez niego do obiegu naukowego nowe pojęcie metodologiczne w naukach społecznych (wylansowane już w rosyjskiej nauce historycznej). Jako geospacjalizm definiuje on rozwój historyczny obrazów przestrzennych. Według autora ter-

min i pojęcie geospacjalizmu będą przydatne w analizach zagadnień politycznych, kulturowych i ideologicznych światopoglądu oraz kontekstów umysłowych. Obszerny artykuł został podzielony na następujące partie: „Przestrzeń i cywilizacja: problematyka genezy spacjalizma" [proces spacjalizacji — to proces zderzenia różnych ontologicznie dyskursów], „Przestrzeń ziemska jako pojęcie geograficzne: zwrot ontologiczny", „Geospacjalizm: powstanie i rozwój", „Projekt Moderna i geospacjalizm: próba ideologicznej interpretacji. Pojęcie »współprzestrzenności«", „Geospacjalizm i wyobrażenia geografii", „Metageografia: przestrzenne wyobrażenie i współprzestrzenność", „Identyczność cywilizacyjna i metageografia", „Uogólnione kognitywne modele terytorialnej identyczności: w poszukiwaniach współprzestrzenności", „Uogólniony kognitywny model przedstawień przestrzennych i identyczności terytorialne", „Ogólne przesłanki metodologiczne w badaniu identyczności terytorialnej" (A. „Metoda pluralistyczna", B. „Metoda fenomenologiczna", C. „Metoda ontologiczna"), „Identyczności terytorialne i pojęcie przestrzenności", „Wyobrażenie terytorialnej identyczności i pojęcie heterotopii M. Foucaulta" i „Znaczenie przestrzenności i współprzestrzenności dla stanowienia identyczności terytorialnych rozmaitych hierarchicznych porównań". Za szczególnie istotny należy uznać postulat Zamiatina dotyczący przyjęcia terminu współprzestrzenności „dla określenia współwystępowania wielości przestrzeni (kulturalnych i ideologicznych), regionów, obszarów, wchodzących ze sobą w interakcje na różnych poziomach".

W ostatniej części 6. tomu czasopisma „Eidos", „Rev'û" („Recenzje") zamieszczono trzy recenzje. Dmitro Virskij (doktor nauk historycznych, przewodniczący współpracownik naukowy Wydziału Historiografii Ukraińskiej Instytutu Historii Ukrainy Narodowej Akademii Nauk Ukrainy) napisał recenzję książki pt. *Teoria wiedzy o przeszłości na tle współczesnej humanistyki. Antologia*, red. Ewa Domańska, Poznań 2010, 693 ss. Valentin Onoprienko (doktor nauk filozoficznych, profesor, kierownik Wydziału Metodologii i Socjologii Nauki Centrum Badań Naukowo-Technicznego Potencjału I Historii Nauki im. G. M. Dobrova Narodowej Akademii Nauk Ukrainy) poddał ocenie publikację pt. „Socjologia nauki i technologii" („Sociology of Science & Technology"), t. I, nr 4, Sankt-Pieterburg 2010. Olena Borâk (doktor nauk historycznych, pracownik naukowy Instytutu Mistiectvoznavstva, Folklorystyki i Etnologii im. M. T. Rilskiego Narodowej Akademii Nauk Ukrainy) szczegółowo omówiła gdańską publikację pt. *Historia flirtu*, red. Piotr Perkowski. Studia Historica Gedanensia, t. III, Wydawnictwo Uniwersytetu Gdańskiego, Gdańsk 2012, 275 ss. Tom zamknęły sylwetki autorów w języku ukraińskim oraz streszczenia artykułów, podane przede wszystkim w języku angielskim.

* * *

Omówiony obszerny tom 6 kijowskiego czasopisma naukowego „Eidos. Almanach teorii i historii nauki historycznej", pod redakcją profesor Iriny Kolesnik, został prawie w całości poświęcony nowemu kierunkowi w ukraińskiej teorii i metodologii historii, związanemu z niezwykle cennym poznawczo „zwrotem ku materialności"

(ku rzeczom, ku obiektom materialnym). Cenne ustalenia autorów dotyczyły sfery zarówno obiektów materialnych już dawno zaginionych, o których odnajdujemy już tylko informacje w przekazach pisanych i ikonicznych, a także świata dawnego funkcjonowania artefaktów, dostępnych obecnie w bezpośredniej procedurze badawczej. Zamieszczone w periodyku artykuły udowodniły bezsprzecznie istotną wartość podjętej tematyki i przekonały o konieczności kontynuacji badań w kierunkach wytyczonych problematyką podjętą w zaprezentowanych kilku grupach tematycznych. Artykuły o tematyce teoretycznej i metodologicznej, wypełniające pierwszą część, zawierają bardzo interesujące propozycje, zwłaszcza że nie są oderwane od praktyki badawczej i od szerokiej panoramy koncepcji wyrażonych w najnowszej historiografii światowej (od teorii badań do aparatury pojęciowej artefaktu). Prace umieszczone w partiach tematycznych związanych z obserwacją, analizą i interpretacją rozmaitych kategorii artefaktów dają niejednokrotnie swego rodzaju wytyczne przyjęcia drogi odpowiedniego postępowania wobec przedmiotów życia codziennego i zachowanych o nich informacjach źródłowych. W części o urzeczowieniu poznania i atrybutach poznania historyka zapoznajemy się z nowoczesnymi narzędziami warsztatowymi, którymi współczesny badacz może się posługiwać w ponad dwudziestu przedsięwziętych projektach badawczych (od problematyki zadań badawczych historii kultury materialnej i jej subdyscyplin do propozycji badawczych wiążących się z badaniem materialnej strony kultury dysertacyjnej), z wyszczególnieniem kręgu życia codziennego w kulturze rezydencjonalnej (świat kultury materialnej w posiadłościach ziemiańskich), roli rekwizytu życia codziennego w systemie osobistych autoprezentacji (świat artefaktów życia osobistego — mieszczan, chłopów, wojskowych, w czasach pokoju i wojny) oraz pobudzających historyków do refleksji — losów rzeczy z czasów dzieciństwa. Jakże często marzymy o odszukaniu dawno zaginionych osobistych świadectw materialnych z czasów dzieciństwa i młodzieży, które zapowiadałyby nasze późniejsze zainteresowania naukowe. Kultura kolekcjonerstwa wyeksponowana w jednym z działów dotyka niesłychanie ważnego nurtu badawczego w historiografii kultury materialnej, ponieważ bez poznania motywów powstawania tego zjawiska i zbiorów prywatnych (zasilających często instytucje państwowe) wiedza o dziejach społeczeństw byłaby dalece niepełna.

W szóstym tomie ukraińskiego czasopisma „Eidos" można odnaleźć wiele istotnych przemyśleń i ustaleń, które pogłębią refleksję, pobudzą inspirację i wzbogacą rozwiązania warsztatowe polskich teoretyków i metodologów historii, historyków kultury materialnej, historyków życia społecznego, historyków przemian mentalnych oraz historyków kolekcjonerstwa.